

МЕТОДИ НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ ДИДАКТИЦІ

Ольга Біляковська

ПЛАН

1. Поняття про метод навчання, його основні функції.
2. Прийом як складова частина методу і як самостійна дидактична категорія. Засоби навчання.
3. Різні підходи до класифікації методів навчання, їх характеристика, сутність та зміст.
4. Проблема вибору учителем методів навчання.

«Я старався навчати так, щоби той, хто навчався завжди міг бачити внутрішню основу речей, які вивчаються; зміг виявити джерело відкриття і, відповідно, у всьому розібратися так, ніби він це придумав сам»
Г. Лейбніц

Мета

Зміст

Методи
навчання

Форми
навчання

Результат
навчання

«Я старався навчати так, щоби той, хто навчався завжди міг бачити внутрішню основу речей, які вивчаються; зміг виявити джерело відкриття і, відповідно, у всьому розібратися так, ніби він це придумав сам»
Г. Лейбніц

Мета

Зміст

Методи
навчання

Форми
навчання

Результат
навчання

ФУНКЦІЇ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

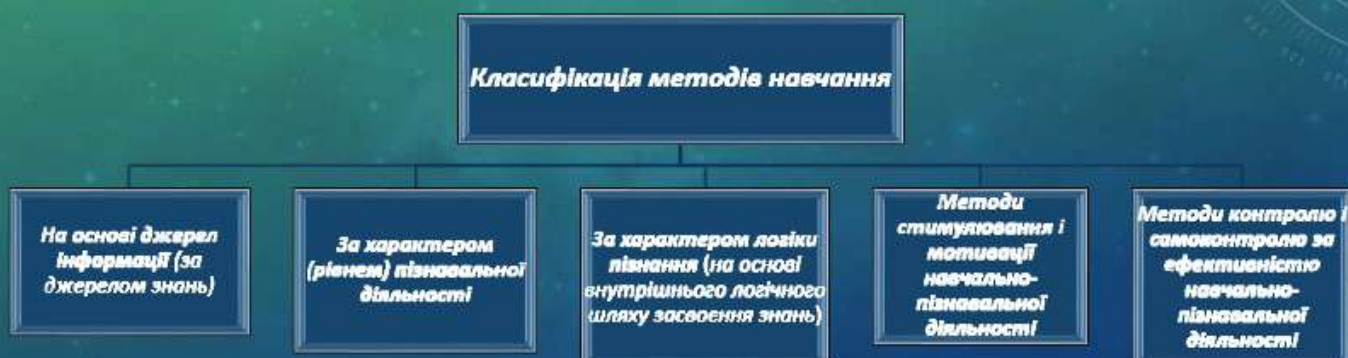
- *Освітня* (навчальна) полягає в тому, щоб оптимально сприяти формуванню високоосвіченої, ерудованої особистості з високим культурним рівнем;
- *Розвивальна* функція полягає в тому, щоб методи навчання забезпечували психічний та фізичний розвиток особистості;
- *Виховна функція* реалізується завдяки прийомам, що акцентують увагу учнів на виховних ідеях, моральних якостях, сприяє гуманним відношенням між учителем та учнями;
- *Стимулюючо-мотиваційна* функція полягає у використанні вчителем таких прийомів, дій та операцій, які здатні викликати в учнів ті внутрішні імпульси, що допомагали б мобілізувати волю та увагу для досягнення поставлених цілей;
- *Організаційна* функція полягає в правильному виборі методів та прийомів із метою реалізації навчально-пізнавальної діяльності;
- *Контрольно-корекційна* функція забезпечує здійснення всіх інших функцій методів навчання.

Методи навчання реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності

- ***Прийоми навчання*** – це складова методу, конкретні дії педагога й учнів, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів; сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної мети конкретного методу.
- ***Засоби навчання*** – це різноманітне навчальне обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, лабораторне обладнання, технічні засоби та ін.).

Класифікація методів навчання – це упорядкована за певною ознакою їх система, яка в силу такої динамічної системи, як сучасна освіта, має віддзеркалювати рухливість, враховуючи усі зміни, що відбуваються у практиці використання методів навчання.

Класифікація методів навчання

Методи навчання
на основі джерел
інформації

Словесні методи

Наочні методи

Практичні методи

Словесні методи (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, бесіда, дискусія тощо) характерні тим, що інформацією для засвоєння учень отримує вербальним шляхом, тобто через слово.

Словесні методи навчання

- **Пояснення** – вербальний метод навчання, за допомогою якого вчитель розкриває сутність певного явища, закону, процесу, правила, шляху розв'язання задачі;
- **Розповідь** – це монологічний виклад навчального матеріалу, який використовується для послідовного та емоційного повідомлення знань;
- **Шкільна лекція** – виклад учителем проблеми, важливого питання навчальної програми;
- **Бесіда** – словесний питально-відповідальний метод навчання, завдання якого – спонукати учнів до актуалізації відомих і засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень;
- **Дискусія** – обговорення проблеми, висвітлення різноманітних, іноді полярних думок, у вигляді висловлювань учнів та учителя;
- **Робота з книгою** – забезпечує можливість багаторазового опрацювати навчальну інформацію в доступному для учня темпі й у зручний час;
- **Інструктаж** – розкриття норм поведінки, ознайомлення зі способами виконання завдань, технікою безпеки під час виконання трудових операцій.

Наочні методи навчання – методи навчання, в основі яких лежить використання різноманітних засобів наочності.

Наочні методи навчання

- *Ілюстрування* – наочний метод навчання, який передбачає показ і сприйняття предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів тощо;
- *Демонстрування* – метод навчання, який полягає у наочно-чуттєвому ознайомленні учнів з явищами, процесами, об'єктами в їх природному вигляді.
- *Спостереження*, як метод навчання, передбачає тривале цілеспрямоване сприймання об'єктів чи явищ з фіксацією змін, які в них здійснюються, і на цій основі – виявлення внутрішніх зв'язків і залежностей, розкриття сутності явищ.

Практичні методи – методи навчання, в основі яких – організація практичної діяльності учнів з метою застосування, закріплення та поглиблення знань, умінь, навичок.

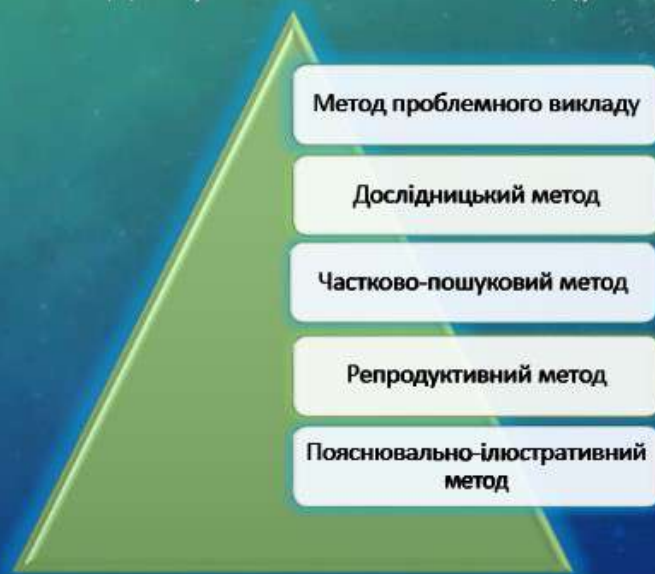

Практичні методи навчання

- *Вправа* – багаторазове свідоме повторення розумових та практичних дій з метою формування, закріплення та вдосконалення необхідних знань, умінь та навичок;
- *Лабораторна робота* – практичний метод навчання, який передбачає вивчення в спеціальних умовах явищ природи за допомогою спеціального обладнання;
- *Практична робота* – виконання практичних завдань (виготовлення предметів, обробка матеріалів, робота на пришкольній ділянці) з метою застосування отриманих знань на практиці, відпрацювання певних навичок;
- *Дидактична гра* – це практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну дійсність.

Методи навчання за характером (рівнем) пізнавальної діяльності:
1) пояснювально-ілюстративні; 2) репродуктивні; 3) частково-пошукові; 4) дослідницькі; 5) методи проблемного викладу.

Методи навчання за характером пізнавальної діяльності

- *Пояснювально-ілюстративний метод* полягає в тому, що знання учням пропонуються в «готовому» вигляді; вчитель організовує сприйняття знань різними способами; учні сприймають знання, усвідомлюють, запам'ятовують; міцність засвоєння знань забезпечується шляхом багаторазового повторення. Виклад навчального матеріалу може здійснюватися в процесі розповіді, вправи, бесіди з опорою на засвоєння правила, практичної роботи на застосування знань, законів та ін.
- *Репродуктивний метод* спрямований на відтворення учнем способів діяльності за визначеним учителем алгоритмом і використовується для формування умінь і навичок. Характерними ознаками даного методу є: а) знання учням пропонуються у «готовому» вигляді; б) учитель не тільки повідомляє знання, а й пояснює їх; в) учні засвоюють знання, розуміють, запам'ятовують і правильно відтворюють їх; г) міцність засвоєння знань та умінь забезпечується шляхом їх багаторазового повторення.

Методи навчання за характером пізнавальної діяльності

- *Частково-пошуковий метод* (або евристичний) навчання вимагає від учнів прояву більш високого рівня пізнавальної самостійності й активності. Характерними ознаками частково-пошукового методу є: а) знання учням у готовому вигляді не пропонуються, їх необхідно здобувати самостійно; б) учитель організовує пошук нових знань за допомогою різних способів; в) учні під керівництвом учителя самостійно розмірковують, розв'язують проблемні ситуації, аналізують, порівнюють, узагальнюють.
- *Метод проблемного викладу* є перехідним від виконавської до творчої діяльності і становлять основу проблемного навчання. Застосовується переважно для розвитку навичок творчої навчально-пізнавальної діяльності, осмисленого і самостійного оволодіння знаннями. Характерні ознаки методу проблемного викладу: а) знання учням у «готовому» вигляді не пропонуються; б) учитель показує шлях дослідження проблеми, розв'язує її від початку до кінця; в) учні спостерігають за процесом роздумів учителя, навчаються розв'язувати проблемні завдання.

Методи навчання за характером пізнавальної діяльності

- Дослідницький метод навчання передбачає творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формування досвіду самостійного наукового пошуку. Дослідницький метод навчання розв'язує завдання творчого рівня засвоєння. Це найскладніший для учнів метод, що вимагає їх активності, самостійності, творчих здібностей. Характерні ознаки даного методу: а) учитель разом з учнями формулює проблему; б) нові завдання не повідомляються, учні повинні самостійно здобувати їх у процесі дослідження проблеми, порівняти різні варіанти відповідей, а також визначити основні засоби досягнення результатів; в) основною метою діяльності вчителя є оперативне управління процесом розв'язання проблемних завдань; г) навчання характеризується високою інтенсивністю, підвищеним інтересом, а знання – глибиною, міцністю та дієвістю.

Методи навчання *за характером логіки пізнання (на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань)*. Методи цієї групи, насамперед характеризують логіку руху змісту навчального матеріалу – від конкретного до загального, від загального до конкретного, за аналогією.

Індуктивний метод

- Забезпечує перехід від одиничного до загального у пізнавальному процесі. Використовується здебільшого на емпіричному рівні пізнання (вивчення одиничних предметів та явищ), тоді коли матеріал має фактичний характер чи пов'язаний із формуванням понять.

Дедуктивний метод

- Функціонує в логіці загального до конкретного, одиничного. Учитель повідомляє учням загальні положення, формулу, закон, а потім поступово пропонує розв'язувати конкретні завдання.

Традуктивний метод

- Передбачає рух від окремого до окремого через його порівняння за ознаками подібності (аналогії) чи відмінності. Аналогія не може самостійно існувати, тільки в єдності з іншими логічними методами (аналіз, синтез, індукція, дедукція) вона сприяє реалізації завдань навчання. Дедукція, індукція, традукція невіддільні від аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації.

Аналітичний метод

- Передбачає виділення з цілого окремої частини, виокремлення суттєвих ознак частин. Містить такі компоненти: осмислене сприйняття інформації, виділення суттєвих ознак і відношень, поділ на елементи і знаходження вихідної структурної одиниці; осмислення зв'язків, їх синтез.

Синтетичний метод

- Передбачає теоретичне або практичне поєднання виділених аналізом елементів або властивостей предмета в єдине ціле. Синтез є органічним продовженням аналізу і може ґрунтуватися лише на аналізі. Цей метод забезпечує пізнання конкретного через єдність різноманітного і здійснюється в основному на теоретичному рівні пізнання.

Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню учнів навчальною інформацією.

Методи
формування
пізнавального
інтересу

Пізнавальні
ігри

Навчальні
дискусії

Емоційно-
моральні
ситуації

Методи формування
почуття обов'язку і
відповідальності у
навчанні

Переконання

Позитивного
прикладу

Пред'явлення
вимог

Заохочення

Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності, спрямовані на перевірку рівня засвоєння учнями знань, сформованості вмінь і навичок.

Методи усного контролю

- Здійснюються шляхом індивідуального і фронтального опитування. Ефективність методів усного контролю залежить від ретельної підготовки вчителя.

Методи письмового контролю

- Спрямовані на аналіз задокументованого матеріалу, визначення характеру допущених учнями помилок, а також засобів їх подолання.

Методи лабораторного контролю

- Забезпечують можливість перевірити рівень сформованості умінь застосовувати здобуті знання на практиці.

Графічна перевірка

- Передбачає створення узагальненої наочної моделі, яка відображає взаємозв'язки в об'єктах і предметах, що вивчаються.

Тестова перевірка знань

- Забезпечує об'єктивний вимір обсягу і якості засвоєння учнями конкретних знань, умінь і навичок, але не їх здібностей.

Класифікація *методів продуктивного навчання* (А. Хуторський), в основі – види освітньої діяльності; ґрунтується на твердженні: *у пам'яті людини залишається до 90 % інформації, яку вона здобуває сама; до 50 % – того, що бачить; і лише 10 % – того, що чує.*

Когнітивні методи навчання

Креативні методи навчання

Методи організації учіння

Методи продуктивного навчання

Методи продуктивного навчання

Методи продуктивного навчання

Методи
учителів і
керівників
освіти

**Методи
організації
учіння**

Методи
учнів

*Я чую – забуваю, я бачу – запам'ятовую, я роблю – розумію.
(Китайське прислів'я)*

Критерії вибору оптимальних методів навчання:

- відповідність методів принципам навчання;
- відповідність методів цілям і завданням навчання;
- відповідність методів змісту теми;
- відповідність методів умовам і відведеному часу для навчання;
- відповідність методів навчальним можливостям учнів: віковим, рівню підготовленості, особливостям класного колективу;
- відповідність методів можливостям учителя (досвід роботи, рівень теоретичної та практичної підготовки, особистісні якості, професійні вміння).

Якої класифікації методів навчання ви б не дотримувалися, необхідно запам'ятати одне правило, точніше, аксіому: немає методів хороших або поганих, їх необхідно розумно, правильно поєднувати з головною метою – зробити процес навчання самоцінним для кожного учня.

